

Баликіна-Галанець Людмила Ігорівна
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»*

ПРАВО КОРИСТУВАТИСЯ РІДНОЮ МОВОЮ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА КОРІННИХ НАРОДІВ УКРАЇНИ

В Україні разом із сприянням розвитку української мови, нажаль постає питання захисту мовних прав національних меншин. У зв'язку з прийняттям мовного закону, дискусія навколо використання кримськотатарської та інших мов національних меншин та корінних народів на теренах нашої держави не вщухає. На це питання звертають увагу як вітчизняні експерти, так і зарубіжні. Тому вважаємо, що мовне питання залишається актуальним і потребує нового дослідження, зважаючи на останні зміни в законодавстві.

Почнемо з того, що розглянемо правове регулювання мовного питання в Україні з двох сторін: національної та міжнародної. В Конституції України статті 92 закріплено, що порядок застосування мов визначається виключно законами. По-перше, стаття 10 Конституції України чітко встановлює, що державною мовою є українська, якій забезпечується всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, а російській та мовам національних меншин України гарантується вільний розвиток, використання і захист. Також відмічається, що держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. По-друге, стаття 11 чітко каже про те, що Україна сприяє розвитку мовної самобутності всіх корінних народів і національних меншин. І, по-третє, частина п'ята статті 53 Конституції містить положення, відповідно до якого громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні

культурні товариства. [4] Отже, на зазначеній конституційно-правовій основі проблеми щодо застосування мов в Україні нема.

Щодо гарантування вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин відповідає змістові міжнародних договорів, які ратифіковані Верховною Радою України. Зокрема, Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин, яка була прийнята 1 лютого 1995 року, а ратифікована Україною 9 грудня 1997 року. Пункт 1 статті 5 Конвенції зобов'язує держави, які її підписали, створити у себе необхідні умови для того, щоб особи, які належать до національних меншин, мали можливість розвивати свою мову. [8] Угода з питань, пов'язаних з відновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів, яка підписана 9 жовтня 1992 року та ратифікована Україною 17 грудня 1993 року представниками держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у місті Бішкеку, в 1 статті закріплює, що депортованим громадянам колишнього СРСР забезпечуються в державах Співдружності Незалежних Держав політичні, економічні та соціальні права і умови для освіти, національного, культурного та духовного відродження. [9] Конвенція про забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин, яка укладена 21 жовтня 1994 року в місті Москві державами Співдружності Незалежних Держав за участю України, в пункті «а» статті 10 передбачає необхідність вивчення у цих державах державної мови та створення умов для вивчення національними меншинами рідної мови. [3] Усі згадані вище міжнародні акти є чинними на території України.

Минулого року був прийнятий Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [5], який викликав великий резонанс в мовній політиці України як на її теренах, так і за межами. Звернемо увагу, що у 2 статті зазначається, що «порядок застосування кримськотатарської мови та інших мов корінних народів, національних меншин України у відповідних сферах суспільного життя визначається законом щодо порядку реалізації прав корінних народів, національних меншин України з урахуванням особливостей» [5], однак, по сьогоднішній день такого закону не було прийнято. Наразі чинний закон «Про національні меншини в Україні» [6], який був прийнятий 25 червня 1992 року, а останні

зміни вносилися в нього 2012 року. Відповідно, сьогодні він вже є не актуальний, та потребує змін. Венеціанська комісія після розгляду Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [5], зробила не втішний висновок і перелічила ряд рекомендацій щодо впровадження закону. В тому числі в пункті 126 підкреслила щодо викладання мов підростаючому поколінню, а саме «повною мірою використовувати, при прийнятті імплементаційного законодавства, можливості, передбачені п. 4 ст. 7, для забезпечення достатнього рівня викладання офіційними мовами Європейського Союзу для відповідних меншин; продовжувати забезпечення достатньої частки освіти мовами меншин у початковій та середній школах поряд із викладанням державною мовою; покращити якість викладання державної мови; внести зміни до перехідних положень Закону України «Про освіту» [7], щоб забезпечити більше часу для поступового здійснення реформи; звільнити приватні школи від нових мовних вимог відповідно до статті 13 Рамкової Конвенції [8]; розпочати в рамках реалізації нового Закону України «Про освіту» [7] новий діалог із представниками національних меншин та усіх зацікавлених сторін щодо мовного питання в освіті; гарантувати щоб виконання Закону не загрожувало збереженню культурної спадщини меншин та безперервності вивчення мов меншин у традиційних школах» [1]. Разом з тим наразі забирає підписи петиція «Звернення до Президента України з пропозицією про внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту щодо виконання рекомендацій Венеційської комісії про усунення мовної дискримінації» [2]. В даній петиції наголошується на утисках громадян, які використовують російську мову в сферах освіти, науки, ЗМІ.

Проаналізувавши національне законодавство та міжнародні договори приходимо до висновку, що мовне питання в Україні потребує нагального вирішення. Особливо у зв'язку з військовим конфліктом на сході України, та боротьби з агресором. У влади є можливість використати цей закон для заняття більш сильнішої позиції. Задля миру в Україні та повернення східної частини країни, необхідно підтримати розвиток російської мови. Якщо знищувати російську мову в Україні, то для російськомовного населення не залишиться місця. На сьогоднішній день є важливим

питання примирення та об'єднання України. Підтримавши схід, ми залишимо можливість для вирішення цього питання.

Водночас, дискримінується не тільки російська, а й інші мови нацменшин. Тому поки не прийнятий новий закон про захист прав національних меншин, дискримінується вільний розвиток, використання та захисту їх мов. Як сказав відомий митець «Скільки мов ти знаєш – стільки разів ти людина». Тому, заохочувати необхідно молоде покоління вивченню різних мов: і державної, і рідної (якщо вона відмінна від державної), і мов міжнародного спілкування.

Джерела:

1. Ukraine – Opinion on the provisions of the Law on Education of 5 September 2017, which concern the use of the State Language and Minority and other Languages in Education, adopted by the Commission at its 113th Plenary Session (Venice, 8-9 December 2017) URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)030-e) (дата звернення 06.12. 2020).
2. Звернення до Президента України з пропозицією про внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту щодо виконання рекомендацій Венеційської комісії про усунення мовної дискримінації: Електронна петиція від 05 листопада 2020 р. №22/108306-еп. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/108306> (дата звернення 06.12. 2020).
3. Конвенція про забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин від 21 жовтня 1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_050 (дата звернення 06.12. 2020).
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 06.12. 2020).
5. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення 06.12. 2020).
6. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 р. № 2494-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text> (дата звернення 06.12. 2020).
7. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 06.12. 2020).

8. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (дата звернення 06.12. 2020).
9. Угода з питань, пов'язаних з відновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів від 9 жовтня 1992 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_090 (дата звернення 06.12. 2020).